

आयुर्वेद - खंड १४ : आयुर्वेदीय औषधी - ३

९५ वनस्पतींचे औषधी गुणधर्म

(‘प’ पासून ‘ह’ पर्यंतच्या आद्याक्षरांनुसार येणाऱ्या वनस्पती)

मराठी (Marathi)

लेखक

डॉक्टर, तसेच वैद्याचार्य सद्गुरु (कै.) वसंत बाळाजी आठवले

(एम्.डी. [पीडिअॅट्रिक्स], डी.सी.एच्., एफ्.ए.एम्.एस्.)

(‘संतपद’ वा ‘गुरुपद’ म्हणजे ७० टक्के, ‘सद्गुरुपद’ म्हणजे ८० टक्के, ‘परात्पर गुरुपद’ म्हणजे ९० टक्के, तर ‘ईश्वर’ म्हणजे १०० टक्के आध्यात्मिक पातळी !)

डॉ. कमलेश वसंत आठवले

(एम्.डी. [पीडिअॅट्रिक्स], डी.एन्.बी., एम्.एन्.ए.एम्.एस्.,
एफ्.ए.ए.पी. [पीडिअॅट्रिक्स अँड निओनेटॉलॉजी] [अमेरिका])



सनातन संस्था

卐 सनातनचे आयुर्वेदीय ग्रंथ 卐

वाचा, आचरणात आणा आणि आजार मुळापासून घालवा !

२. संतपदी विराजमान !

मार्गशीर्ष शुक्ल पक्ष चतुर्थी, कलियुग वर्ष ५११४ (१६.१२.२०१२) या दिवशी ईश्वराप्रतीचा भाव, तीव्र तळमळ, जिज्ञासू वृत्ती आणि विनम्रता या गुणांमुळे ते संतपदी विराजमान झाले ! प्रत्येक जीव त्याच्या एखाद्या साधनामार्गानुसार साधना करून अंतर्मुखता आणि आध्यात्मिक प्रगती साधत संतपदाकडे वाटचाल करतो अन् संतपदावर विराजमान होतो; मात्र डॉक्टर, तसेच वैद्याचार्य सद्गुरु (कै.) वसंत आठवले यांनी रुग्णसेवेद्वारे कर्मयोग, ग्रंथलिखाणाद्वारे ज्ञानयोग, साधनेद्वारे भक्तियोग आणि गुरुकृपायोग आचरून संतपद प्राप्त केले.

३. देहत्यागापर्यंत सनातनच्या कार्यासाठी सेवारत

डॉक्टर, तसेच वैद्याचार्य सद्गुरु (कै.) वसंत आठवले सनातनच्या कार्यात शेवटपर्यंत सेवारत होते. सनातनच्या आश्रमात मिळालेल्या दैवी कणांविषयी कळल्यावर त्यांनी सर्व विषय जिज्ञासेने जाणून घेतला व या विषयावर वैज्ञानिक दृष्टीकोनातून संशोधन कसे करू शकतो, याचे परिश्रमपूर्वक चिंतन करून त्यासंदर्भातील उपायही सुचवले.

कार्तिक शुद्ध पक्ष सप्तमी, कलियुग वर्ष ५११५ (९.११.२०१३) या दिवशी म्हणजे वयाच्या ८० व्या वर्षी वैद्याचार्य सद्गुरु वसंत आठवले यांनी देहत्याग केला.



डॉ. कमलेश वसंत आठवले

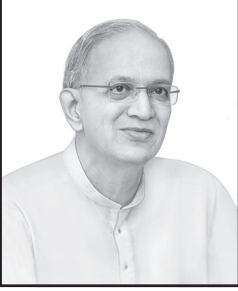
एम्.डी. (पीडिअॅट्रिक्स),

डी.एन्.बी., एम्.एन्.ए.एम्.एस्.; एफ्.ए.ए.पी.

(पीडिअॅट्रिक्स अँड निओनेटॉलॉजी) (अमेरिका).

या ग्रंथाचे दुसरे लेखक डॉ. कमलेश आठवले हे डॉक्टर, तसेच वैद्याचार्य सद्गुरु (कै.) वसंत आठवले यांचे सुपुत्र आहेत. ते बालरोगतज्ञ अन् नवजात शिशुरोगतज्ञ असून सध्या अमेरिकेतील ड्यूक युनिव्हर्सिटी मेडिकल सेंटरमध्ये नवजात शिशु रोगतज्ञ म्हणून कार्यरत आहेत. या व्यतिरिक्त ते 'नॅश जनरल' नामक रुग्णालयाच्या नवजात शिशु चिकित्सा-विभागाचे संचालक आहेत.

सनातन संस्थेचे संस्थापक सच्चिदानंद परब्रह्म
डॉ. जयंत आठवले यांचे अद्वितीय कार्य
आणि वैशिष्ट्ये यांचा संक्षिप्त परिचय



१. अध्यात्मप्रसारार्थ 'सनातन संस्थे'ची स्थापना
२. धर्माधिष्ठित अशा हिंदु राष्ट्राच्या (ईश्वरी राज्याच्या) स्थापनेचा उद्घोष आणि कार्यारंभ (वर्ष १९९८)
३. शीघ्र ईश्वरप्राप्तीसाठी 'गुरुकृपायोग' या साधनामार्गाची निर्मिती : गुरुकृपायोगानुसार साधना करून २०.३.२०२४ पर्यंत १२७ साधक संत झाले, तर १,०५३ साधकांची संतत्वाच्या दिशेने वाटचाल चालू.
४. देवता, साधना, आचारधर्मपालन, आदर्श राष्ट्ररचना, धर्मरक्षण आदी विविध विषयांवर विपुल ग्रंथ-निर्मिती
५. शारीरिक, मानसिक, तसेच वाईट शक्तींच्या त्रासांवरील उपायपद्धतींविषयी संशोधन
६. आचारपालनातील कृती, धार्मिक कृती आणि बुद्धीअगम्य घटना यांचे वैज्ञानिक उपकरणांद्वारे संशोधन
७. चित्रकला, संगीत, नृत्य आदींच्या सात्त्विक सादरीकरणाविषयी संशोधन
८. हिंदुत्ववादी नियतकालिक 'सनातन प्रभात'चे संस्थापक-संपादक
९. 'हिंदु राष्ट्रा'च्या स्थापनेसाठी संत, संप्रदाय, हिंदुत्ववादी आदींचे संघटन आणि त्यांना दिशादर्शन !
१०. भीषण आपत्काळ आधीच ओळखून त्या काळात जीवितरक्षणासाठी उपयुक्त ठरणारे मार्गदर्शन आणि ग्रंथ

(संपूर्ण परिचयासाठी वाचा - www.Sanatan.org)

ग्रंथाची अनुक्रमणिका

प्रकरण १ : महत्त्वाच्या वनस्पतींचे गुण आणि कार्य			१३
वनस्पती आणि मानवाचे अवयव	१३	१८. बला (चिकणा)	२५
१. परिपाठ	१४	१९. बाभूळ (सं - बब्बुल)	२६
२. पहाडमूळ (पाठा)	१४	२०. बावची (बाकुची)	२६
३. पळस (पलाश)	१५	२१. बाहवा(आरग्वध- अमलतास)	२७
४. पारिजात (शेफालिका)	१५	२२. बांबू (वंश) वंशलोचन	२८
५. पाषाणभेद (अश्मघ्न)	१६	२३. ब्राह्मी (मण्डूकपर्णी)	२८
६. पिठवण (पृश्निपर्णी)	१६	२४. बिब्बा (भल्लातक)	३१
७. पित्तपापडा (पर्पटक)	१७	२५. बेल (बिल्व)	३२
८. पिंपळ (अश्वत्थ, बोधिवृक्ष)	१७	२६. बेहडा (बिभीतक)	३४
९. लेंडी पिंपळी (पिप्पली)	१९	२७. बोळ (बोलवृक्ष)	३४
१०. पुदिना (पूतिहा)	२१	२८. भारंगी (भार्गी)	३५
११. पुनर्नवा	२२	२९. भांग (भंगा)	३५
१२. पुष्करमूळ (पोखरमूळ)	२२	३०. भोकर (श्लेष्मान्तक)	३६
१३. फणस (पनस)	२३	३१. भुईआवळा (भूम्यामलकी)	३६
१४. बकुळ (बकु)	२३	३२. मदनफळ (गेळफळ)	३६
१५. बचनाग (वत्सनाभ)	२४	३३. महाळुंग (मातुलग)	३७
१६. बडीशेप (मिश्रेया)	२४	३४. माका (भृंगराज)	३८
१७. बदाम (वाताम)	२५		

३५. मायफळ (मायाफल)	३९	५५. लवंग	५१
३६. मालकांगोणी (ज्योतिष्मति)	४०	५६. लसूण (रसोन)	५२
३७. मिरी (मरिच)	४०	५७. लाजाळू	५५
३८. मूर्वा (मोरवेल)	४१	५८. लालमिरची (रक्तमरिच, कटुविरा)	५५
३९. मुरुडशेंग (आवर्तनी)	४२	५९. लिंबू (जम्बीर)	५६
४०. मुसळीकंद (मुसली)	४२	६०. लोध	५६
४१. मुळा (मूलक)	४३	६१. वड (वट)	५७
४२. मेथी (मेथिका)	४३	६२. वरुण (वायवर्णा)	५८
४३. मेंदी (मेदिका)	४४	६३. वाकेरी	५८
४४. मोहरी (सर्षप)	४५	६४. वाराहीकंद	५९
४५. मंजिष्ठा	४५	६५. वावडिंग (विडंग)	५९
४६. रक्तचंदन	४६	६६. वाळा (उशीर) खस	५९
४७. रक्त रोहडा (रोहीतक)	४६	६७. विड्याचे पान (नागवेल)	६१
४८. रानउडीद (माषपर्णी)	४७	६८. विदारी (भुईकोहळा)	६१
४९. रानमूग (मुद्गपर्णी)	४७	६९. वेखंड	६२
५०. रास्ना	४७	७०. वेलची	६४
५१. रिंगणी (कंटकारी)	४८	७१. शतावरी	६६
५२. रिठा (अरिष्टक)	५०	७२. शरपुंखा (उन्हाळी)	६६
५३. रुई (अर्क)	५१	७३. शहाजिरे (कृष्णजीरक)	६७
५४. रेवाचिनी (रेचनी)	५१		

७४. शाल्मली - सावर (मोचरस)	६७	८४. सप्तपर्णी - सातवीण	७३
७५. शालिपर्णी - सालवण	६८	८५. साग (शाक)	७४
७६. शिकेकाई (विमला)	६८	८६. सागरगोटा	७४
७७. शिंगाडा (शृंगाटक)	६९	८७. सारिवा (अनंतमूळ)	७५
७८. शिरीष	६९	८८. सालमिश्री	७५
७९. शिलाजीत	६९	८९. सुपारी (पोफळी) पूग	७६
८०. शोपा (शतपुष्पा) बाळंतशोपा	७१	९०. सुरण	७६
८१. शेवगा (शोभांजन)	७१	९१. हरभरा (चणे) चणा	७७
८२. शंखपुष्पी	७२	९२. हळद (हरिद्रा)	७७
८३. सफेद मुसली (मुशली)	७३	९३. हिंग (हिंगु)	७८
		९४. हिरडा (हरीतकी)	७९
		९५. हिराबोल (बोल)	८४
प्रकरण २ : आयुर्वेदीय औषधे आणि दुष्परिणाम			८५
प्रकरण ३ : औषधांचे वर्गीकरण			८८

सनातनच्या 'निरोगी जीवनासाठी 'आयुर्वेद' या मालिकेतील ग्रंथ !

११६ वनस्पतींचे औषधी गुणधर्म

तुळस, कोरफड यांसारख्या नेहमी मिळणाऱ्या वनस्पतींचे औषधी उपयोग ज्ञात झाल्यास खोकला, ताप आदी विकारांसाठी आधुनिक वैद्यांकडे धाव घेण्याची आवश्यकताच भासणार नाही ! या ग्रंथात 'अ' पासून 'न' पर्यंतच्या अक्षरक्रमानुसार येणाऱ्या ११६ वनस्पतींचे औषधी गुणधर्म सांगितले आहेत.



रोगांपासून मुक्त होण्यासाठी आणि आरोग्यसंपन्न जीवन जगण्यासाठी ज्या ज्या द्रव्यांचा उपयोग होतो, ती सर्व द्रव्ये आयुर्वेदीय औषधांमध्ये अंतर्भूत आहेत', असा आयुर्वेदाचा विशाल दृष्टीकोन आहे. आपण जे द्रव्य औषध म्हणून वापरतो, त्या द्रव्याचा मानवी शरीरावर होणाऱ्या चांगल्या वाईट परिणामांचा अभ्यास करून मगच ते द्रव्य वापरावे.

प्रत्येक द्रव्याचे विशिष्ट गुण आणि कार्य आहे. त्याचा मानवी शरीरासाठी कसा उपयोग करून घ्यावा, हे प्रत्येक वैद्याचे काम आहे. आयुर्वेदीय औषधांचे दुष्परिणाम होत नाहीत, ही चुकीची समजूत आहे. प्रत्येक द्रव्यातील गुण आणि कार्य यांचा योग्य रीतीने आणि योग्य मात्रेत उपयोग न केल्यास तेच दुर्गुण होऊन त्यांचे दुष्परिणाम होतात.

आयुर्वेदाने गोड, आंबट, खारट, तिखट, कडू आणि तुरट चवीच्या अन्नाचा आणि द्रव्यांचा दोष, धातू आणि मल यांवर कसा परिणाम होतो, याचे चांगले वर्णन केले आहे.

औषधी वनस्पती अगणित आहेत. त्यांची गुण-कर्म लक्षात रहावीत, यासाठी आयुर्वेदामध्ये या वनस्पतींचे कार्यांनुसार वर्गीकरण करण्यात आले आहे. हे वर्गीकरण या ग्रंथात दिलेले आहे.

हा ग्रंथ वाचून नेहमीच्या वनस्पतींचा रोगनिवारणासाठी आणि आरोग्यसंपन्न जीवन जगण्यासाठी कसा उपयोग करावा, याची माहिती मिळेल. हा ग्रंथ सामान्य माणसांना, वैद्यकीय विद्यार्थ्यांना, वैद्य आणि डॉक्टर्स यांनाही उपयोगी होईल. 'या औषधांचा अभ्यास करून आणि ती योग्य रीतीने वापरून सर्वजण निरोगी आणि आरोग्यसंपन्न जीवन जगोत', हीच त्या जगन्नियन्त्या परमेश्वराजवळ प्रार्थना ! - लेखक